

Данијела Симић, професор историје – виши архивиста

Историјски архив Лесковац

simiceva1976@gmail.com

УДК 061.23-055.2:377.4(497.11 Лесковац)“1894/1939“

Оригинални научни рад

Примљено: 19. 1. 2021.

Редиговано: 11. 3. 2021.

Прихваћено: 1. 9. 2021.

ЖЕНСКА ЗАНАТСКА ШКОЛА У ЛЕСКОВЦУ
1894–1939. ГОДИНЕ

Апстракт: У српском патријархалном друштву женска деца се дуго нису школовала јер се сматрало да је жени место у кући и да им образовање није потребно. Од половине 19. века образовање је постало право и обавеза свих грађана, а све чешиће се постављало питање отварања посебних женских школа. Добротворно Београдско женско друштво основало је 1879. године Раденичку школу. Раденичка школа, касније Женска занатска школа, омогућила је, пре свега, девојчицама сиромашних родитеља да стичу знање, а тиме и леп и достојан начин зараде. Врло брзо стручне школе су почеле да раде и у унутрашњости Србије. Захваљујући Женској подружници у Лесковцу је 1894. године основана Раденичка школа у којој су се женска деца обучавала свим женским радовима, нарочито кројењу и шивењу женских хаљина и белог рубља.

Кључне речи: Београдско женско друштво, Женска подружница, Женска занатска школа, Лесковац.

Крајем 19. века српска држава због сиромаштва није увек могла да финансира рад образовних и васпитних институција. Београдско женско друштво и његови пододбори имали су велику улогу, нарочито у стручном образовању женске деце. Под покровитељством кнегиње Наталије Обреновић 1875. године основано је Београдско женско друштво као хуманитарна организација која је одиграла велику улогу у образовању, васпитању, раду, здрављу и унапређењу положаја жена у Србији. Друштво је имало за циљ да унапреди социјални положај жена. Катарина Миловук, школована, вредна и амбициозна управница Високе школе у Београду, била је иницијатор и једна од оснивача Друштва. На основу Правила Београдског женског друштва, друштво је установа „око које су се удружиле женскиње, да раде на усавршавању своме, да спремају сироте девојке за ваљање раднице, да негује хумане осећаје, да помажу сироте и невоље”.¹ Чланице Друштва биле су супруге и ћерке политичара, богатих индустријалаца, трговаца, занатлија, професора. Крајем 1897. године, 14. децембра², свечано је, уз присуство кнегиње Наталија и митрополита Михаила, отворена *Раденичка*

¹ „Правила Београдског женског друштва и његових подружница”, Домаћица, 3–4, Београд 1909, 22.

² Датуми у раду су по новом календару.

школа.³ Поред школе Друштво је основало *Пазар* за изложбу и продају својих производа, ручних радова, *Бачку трпезу* где су се хранили сиромашни ученици, *Дом стараца*, прву *Женску болницу* и покренуле женски часопис „*Домаћица*”. Друштво се издржавало полугодишњим и годишњим улозима чланова, прилозима у новцу и стварима, добитима од забава, лутријом које је Друштво приређивало и добити од уплата или преплата на друштвени лист „*Домаћица*”.

Убрзо после оснивања Београдског женског друштва почео је Први српско-турски рат 1876. године. У овом рату чланице Друштва уложиле су велики напор и помагале у шивењу рубља и санитетског материјала, радиле у кухињама, болницама, прикупљале прилоге за породице погинулих ратника, не само у Београду, него и у унутрашњости Србије. Жене, чланице Друштва, стекле су велико поверење међу грађанима што је довело до отварања подружнина (подружница, пододбора) у градовима широм Србије, по угледу на Београдско женско друштво. Све подружине су финансијски и организационо функционисале потпуно независне од Београдског друштва, али је оно имало надзор над њима. На југу Србије основане су подружине у Нишу, Алексинцу, Врању, Прокупљу, а 1892. године и у Лесковцу.

По угледу на Београдско женско друштво и жене Лесковца основале су удружење под називом Лесковачка женска подружина. Непуних петнаест година после ослобођења од Турака оснивање Подружине у Лесковцу био је велики успех јер су жене „живеле примитивним и патријархалним животом, само ткале, прале, месиле, кувале, већина их саме копале своје винограде и њиве, једном речи живеле сеоским животом, нису могле одмах разумети шта значи то Женска Подружина, и шта се хоће њом”.⁴ Прва управа Подружине била је састављена од супруга угледних личности Лесковца. Управу су чиниле Ана Ђуровић, председница, супруга Михаила Ђуровића, првог директора лесковачке Гимназије после ослобођења, потпредседница је била Љубица Рајић, учитељица Ткачке школе, секретар Ленка Здравковић, благајница Јелка Илић.⁵ За врло кратко време Подружина је имала 18 чланица управе и 7 редовних чланица и радила је на основу Правила која су добијена од Београдског женског друштва. Један од главних циљева Подружине било је оснивање Раденичке школе.

На примеру Раденичке школе у Београду, и по њеним правилима, чланице су почеле са оснивањем Раденичке школе Лесковачке женске подружине. Године 1894. врло активно су радиле да се прикупи новац и отвори школа како би се помогло пре свега сиромашним девојчицама да „стичу знања из кројења и шивења у циљу унапређења домаће радиности и побољшања стандарда живота у породици”.⁶ На састанку Друштва 6. јуна 1894. године председница Ана Ђуровић предложила је да се организује забава и сав новац који се прикупи искористи за отварање Раденичке школе, да чланице за своју децу плаћају 6 динара месечно,

³ Ј. Миловановић, „Краљица Марија Карађорђевић и Женско друштво 1922–1941”, у: Зборник радова Карађорђе и његово наслеђе у српској историји, Велика Плана-Старо Село-Београд 2017, 229.

⁴ Историјски архив Лесковац (ИАЛ), Женска стручна школа (ЖСШ), кут. 4, ф 1, Летопис школе, 2.

⁵ С. Динић и Д. Тодоровић, Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877–1927, Лесковац 1928, 93.

⁶ Д. А. Гроздановић, Просвета, школство и култура Лесковачког краја од 1944–1954. године, Лесковац 1987, 187.

оне које нису чланице 10 динара, а сироте девојчице да се школују бесплатно, као и да се штампају плакати како би се грађани упознали са отварањем школе.⁷ Сви њени предлози били су усвојени. Упис девојчица за школу био је до 28. октобра у школи до реке, у две смене, од 8.00 до 11.00 часова пре подне и од 2.00 до 4.00 поподне.⁸ Од Београдског женског друштва купљене су две машине, једна лутка, троје маказе, једне за шивење хаљина, друге за рубље и треће за отварање рупица. Прва учитељица Раденичке школе у Лесковцу, по препоруци Београдског друштва, била је Даринка Стојановић, затим Мара Крстић, а прва ученица школе била је Вукана Павковић. Да је она била прва ученица видело се из њеног сведочанства (сведочење) које је школа издала 19. августа 1898. године. Сведочанство су потписале председница Мил. Грубановић, деловођа Љубица Грчић, управне чланице Севастица Алексић и Косара Живковић, по чему се види да је Подружина у то време имала уређену школу.⁹

Четири године после оснивања школа је престала да ради због финансијских проблема, рушења зграде и малог броја ученица. Касирка Подружине, Косара Живковић, писала је Београдском друштву да је Лесковачка подружина пропала и да немају буџет за Раденичку школу. Радничка школа као и Подружина престале су са радом 1898. године и нису радиле наредних десет година.

Заузимањем Зорке Ж. Хаџић, Зорке Топаловић и Босе Јовановић 3. децембра 1908. године обновљен је рад Подружине у Лесковцу. Управа је конституисана и то: за председницу је изабрана Јелена П. Илић¹⁰, за потпредседницу Зорка Топаловић, за секретара Боса Јовановић. Укупно је имала 22 чланице. Ове храбре, упорне и истрајне жене уложиле су велики труд и обновили рад Раденичке школе. Школа је свечано отворена 17. јануара 1909. године. Свечаности приликом отварања школе присуствовали су председник општине са кметовима и одборницима и све чланице друштва. Просторије школе биле су у кући коју је закупио Коста Илић. Прва учитељица школе била је Мица Пешић. Марта месеца дала је оставку и уместо ње постављена је Драгиња Пејић која је остала до маја 1914. године.

Према Правилима Београдске Раденичке школе из 1898. године старање и надзор у школи вршила је Управа преко своје управитељице. Школа је имала редовне и приватне ученице. Редовне су биле сиромашне девојчице које су се примале у школу од 13 до 17 година, које су биле доброг здравља, доброг владања и за које је школовање било бесплатно. Приватне ученице су биле оне којима су родитељи плаћали школарину и које су имале навршених 12 година приликом уписа. Ученице су морале да донесу крштеницу и општинско уверење да су сиромашног стања.

⁷ „Извештај о раду Лесковачке подружине женског друштва за I и II полугође 1894. године”, Домаћица, 4, Београд 1896, 113.

⁸ Исто, 116.

⁹ С. Динић и Д. Тодоровић, н. д., 93.

¹⁰ Јелена Илић је била изабрана 1901. године за подпредседницу друштва „Књегиње Љубице” у Лесковцу заједно са госпођом Јулком Комненовић. Видети: А. Миљковић, Оснивање и рад пододбора друштва „Књегиње Љубице” у лесковачком крају 1901–1903, Пешчаник, 19, Ниш 2020, 125.

Школа је имала три курса, курс рубља и веза, курс хаљина, курс ткања. Четири године је трајало школовање, три године практични рад са теоријом и одређеним предметима, а четврта година само практични рад.

Учило се:

- женски рад – теорија и пракса,
- кројење и шивење рубља – руком и машином,
- бели вез, француски и вез са златом,
- кројење и шивење хаљина и
- ткање.

Од научних предмета:

- наука хришћанска,
- српски језик,
- историја Срба,
- рачун,
- просто књиговодство.¹¹

Часови су трајали увек од 8.00 до 12.00 часова пре подне, а после подне: октобра, новембра, децембра и јануара од 2.00 до 4.00, фебруара, марта и септембра од 2.00 до 5.00 и априла, маја, јуна и августа од 2.00 до 6.00 часова. Нерадни дани били су субота поподне, недеља и празници. Оцене које су ученице добијале биле су: 1 – рђаво, 2 – слабо, 3 – добро, 4 – врло добро и 5 – одлично, владање 5 – примерено.¹²

Раденичка школа у Лесковцу је 1909. године имала два одељења, одељење рубља и одељење хаљина са 32 ученице, 15 њих нису плаћале школарину, а 17 су плаћале по 6 динара месечно. Председница Подружнине у Лесковцу, Јелена Илић, затражила је од Министарства народне привреде, под чијом је надлежношћу била школа, да девојчице у школи не уче научне предмете. Њен разлог за овакав захтев био је што су грађани Лесковца сматрали да женска деца треба да се школују за шивење, за вез или неки други ручни рад, а не да уче научне предмете. Да би се спречило напуштање школе, или сам упис, Министарство је прихватило захтев председнице Друштва.

На крају школске године ученице су полагале испите пред Одбором у коме је била учитељица, управне и редовне чланице и стручно лице из другог завода. Дана 28. јуна 1909. године завршни испит у Раденичкој школи у Лесковцу одржан је у присуству управних и редовних чланица и многих Лесковчана. Ученице је испитивала учитељица Драгиња Пејић, а испит се састојао из теорије које су ученице положили одличним успехом и изложбе која је трајала два дана и била врло посећена. Као гости су, између осталих, били др Окановић, професор Учитељске школе и благајница Београдског друштва Дара Давидовић.¹³ Према Правилима школе редовне ученице, које су имале одличан успех током три године школовања, примерно владање и положен завршни испит, добијале су као награду велику шиваћу машину. Машина би била у власништву ученице кад заврши четврту годину – практично, и то на друштвеним пословима по 50 посто

¹¹ „Правила Раденичке школе Београдског женског друштва и његових подружина”, Домаћица, 2, Београд 1898, 53.

¹² Исто, 56.

¹³ „Лесковачка женска подружина – за прво полугође 1909. године”, Домаћица, 1, Београд 1910, 24.

зараде.¹⁴ Тако је 1912. године Наталија Маријановић, редовна ученица Раденичке школе у Лесковцу, добила као награду шиваћу машину, а три ученице материјал за одела.

Период од поновног оснивања школе 1909. године до почетка Првог светског рата обележен је напорима тадашњих чланица Подружине да обезбеде услове за нормалан рад школе. Захваљујућу прилозима разних установа, еснафских удружења и појединаца, као и продаји израђених производа, Подружина је плаћала закуп простора, наставнички хонорар, наставна средства и материјал за рад. Врло малу помоћ добијала је од Општине и Среза, док је Министарство народне привреде школи пружало само логистичку помоћ и имало контролну улогу.

Школа је радила и за време балканских ратова, тада су девојчице са својим наставницама шиле рубље за пододбор Црвеног крста у Лесковцу. За време Првог светског рата школски инвентар су уништили бугарски војници, није било стана, ни наставница, па је обнова школе по завршетку рата била под великим питањем. Под тешким околностима чланице удружења су уз помоћ прилога обновиле рад школе.

Школа је поново почела са радом 5. јуна 1919. године. Од школског инвентара имала је шест старих и две нове шиваће машине. Била је подељена на два одељења, одељење рубља и одељење хаљина са 56 ученица. У првом одељењу биле су ученице првог, четвртог и петог разреда, а у другом одељењу биле су ученице другог и трећег разреда. У школи се учио бели вез, шивење белог рубља и хаљина. Уведени су научни предмети: теорија рада, српски језик, рачун и веронаука. Научне предмете су држали хонорарни наставници тадашњих основних школа и Реалке, без хонорара.¹⁵

У школској 1923/24. години наставни предмети су били подељени тако да су ученице првог, другог и трећег разреда училе науку хришћанску, српски језик, рачун, историју са земљописом, ученице четвртог и петог разреда училе су домаће газдинство и хигијену, а певање је било у свим разредима, по један час недељно.¹⁶

Министарство трговине и индустрије, на основу Закона о женским занатским школама који је донет 1922. године, поставља и плаћа управницу, сталне и хонорарне наставнике, врши надзор, али је материјално одржавање и даље било на терет Подружине. Тако да је Раденичка школа била полудржавног карактера. Та материјална олакшица је у почетку радо прихваћена, али се касније испоставило да је тиме Подружина изгубила аутономију у руковању њиховим школама.

Раденичка школа променила је назив у Занатска школа и школовање је трајало пет година. Школом је управљала управитељица са Школским одбором који су сачињавале председница Женског друштва, која је уједно била и председница школског одбора, управитељица школе, која је уједно била и секретар школе и десет управних чланица. На предлог Подружине, а уз сагласност

¹⁴ „Правила Раденичке школе Београдског женског друштва и његових подружина”, Домаћица, 2, Београд 1898, 57.

¹⁵ Архив Југославије, Министарство трговине и индустрије, 65, Ф 1683, Извештај о раду Занатске школе Министарству трговине и индустрије, Лесковац, 24. октобар 1923.

¹⁶ Исто.

Министарства трговине и индустрије, за управитељицу Занатске школе у Лесковцу постављена је Јелена Тонић, наставница Реалке у оставци, са циљем да рад и ред у школи буде што правилнији, а надзор што јачи.¹⁷ Јелена Тонић је у свом раду дато поверење испунила и заједно са чланицама Подружине радила на подизању иначе доброг угледа школе, упркос многобројним проблемима са којима су се суочавале. Велике заслуге имало је и наставничко особље које се није заустављало на томе да ученице науче само шивење и вез, већ да добију што темељније образовање и васпитање. И чланице и наставнице су желеле да ученице после завршене школе буду економски што самосталније и независније.

Велики проблем Занатске школе у Лесковцу била је зграда која није задовољавала хигијенске услове. Била је смештена у једном малом локалу, а имала велики број ученица. У то време у Лесковцу је оскудица у локалима била толика да је било крајње време да се размисли о једној згради за ову школу.¹⁸

Управа Женске занатске подружине је 1923. године затражила и добила од Општинског суда у Лесковцу зграду старе основне школе код Цркве на пет година. По добијању зграде Подружина је извршила поправку инсталација и 2. децембра 1923. године особље и ученице школе су се уселиле. Зграда је имала две простране учионице и једну собу за наставницу. Та соба је била додељена наставници првог одељења, Даринки Вујовић, а другој наставници, Персиди Марковић, управа је плаћала станарину.

Да добијена зграда и даље није задовољавала све услове за рад школе види се из посете изасланика Министра трговине и индустрије Ристе Стевановића августа месеца 1925. године, који је био задовољан радом и уређењем школе, али је изненађен био „да Лесковац, тако богата и велика варош има такву зграду за Жен. Зан. Школу, која ни мало не одговара хигијенским условима”.¹⁹ Зато чланице Лесковачке подружине покушавају на све могуће начине да прикупе новац за нову зграду, а пре свега да добију плац за изградњу школе. Око добијања плаца председници Подружине Јелени Илић и чланицама помогли су учитељ Сретен Динић и адвокат Таса Стојановић. По претходном решењу Општине и Школске управе Подружина је од Министарства просвете добила плац за изградњу школе. Министарство трговине и индустрије дало је одобрење 1926. године и почела је изградња нове школе зграде код Цркве. Новац је обезбедила Подружина од чланица, добротвора и утемељивача, другу суму дала је Управа Дома за сироту децу у којој су били др Милан Мазнић, Миле Стојиљковић, Харалампије Цветковић, Сретен Динић, Петар Манојловић, Михајло Баба Милкић и Евгенија Динић.²⁰ Новчану помоћ дали су и Окружни одбор, Министарство за социјалну политику, Централна банка, Електрично друштво, Трговачка банка, Кредитна банка и Друштво „Књегиње Љубице”. Председница друштва Јелена Илић дала је 3.500 динара, Зона Петровић 3.000 динара и Живка Стојиљковић 2.000 динара. Чланице су прикупљале новац и по вароши. Општина није помогла, и док друге општине саме подижу Женске занатске школе дотле је ова зграда подигнута једино трудом чланица Женске подружине. „Лесковачки гласник” је 4.

¹⁷ „Лесковачка женска подружина за 1923. годину”, Домаћица, 9–10, Београд 1925, 5.

¹⁸ „Лесковачка женска подружина”, Лесковачки гласник, 2. април 1922.

¹⁹ „Подружина у Лесковцу – Извештај Управе на главном скупу 28. августа 1926. године”, Домаћица, 1–4, Београд 1927, 21.

²⁰ С. Динић и Д. Тодоровић, н. д., 98.

јула 1925. године писао да општина не води рачуна о школи, а она је „једина школа која одмах даје парче хлеба својој ученици чим изађе из ње... сматрају је као нешто туђе, као пасторче и ако се више од пола сиромашних девојака ту школује”.²¹

На прослави педесет година од ослобођења Лесковца,²² 23. октобра 1927. године,²³ када је освећен споменик палим борцима, приређена је индустријска изложба, прослављена четрдесетогодишњица Певачког друштва „Бранко” и освећена Женска занатска школа Лесковачке женске подружине.

На свечаности поводом освећења Женске занатске школе епископ нишки Доситеј осветио је нову зграду и том приликом „одао хвалу Женској Подружини и Занатској школи, за труд око подизања школе и васпитању женског подмлатка”.²⁴ Потпредседница Лесковачке подружине, Евгенија Динић, обратила се скупу у одсуству председнице и прочитала извештај о раду Подружине, а у име Београдског женског друштва обратила се Коса Солдатовић, потпредседница друштва. Поред Косе Солдатовић у Лесковац су дошле Станка Лозанић, Даринка Панић и Цанка Вељковић, чланице Београдског женског друштва. Свечаности поводом отварања школе присуствовала је председница друштва „Српска мајка”, затим Миливоје Савић, начелник Министра трговине и индустрије, изасланик Трговачке коморе, изасланик Београдског Црвеног крста, као и учитељица Кумановске женске школе.

Тако је једна од највећих тежњи, подизање нове зраде школе – Дома Занатске школе Подружине женског друштва у Лесковцу, остварен. Зграда је имала две учионице, ходник и канцеларију, школу је похађало 60 ученица у два одељења, у првом одељењу хаљина радила је учитељица Зорка Јосовић, а у другом одељењу рубља радила је учитељица Ангелина Матовић. Да би се наставнице што више заинтересовале за рад и да би школа имала већу корист од њих Управа је донела одлуку да од укупних прихода у оба одељења 30% иде наставницама, а 40% школи.²⁵ Под управом Женске занатске школе, а по одобрењу Министарства трговине и индустрије, отворен је и вечерњи курс шивења који се плаћао 200 динара.

Муж председнице Подружине, индустријалац Петар К. Илић, умро је 1927. године и оставио је 10.000 динара да би се довршила школа. Захваљујући том новцу и прилогу Јелене Илић „подиже се трећа учионица, која ће се звати Ленина учионица”.²⁶ У знак захвалности доживотној председници која је за опремање школе и за помоћ сиромашним ученицама издвајала велику новчану помоћ, чланице Друштва и наставнице су у Дому утиснуле камен плочу са њеном сликом. Школа је довршена 1930. године и њена изградња је коштала 300.000 динара.

²¹ „Крај школске године”, Лесковачки гласник, 4. јул 1925.

²² Лесковац је ослобођен од турског ропства 11/23. децембра 1877. године. Видети: Х. Ракић и Ж. Стојковић, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995, 21.

²³ „23 октобар 1927 у Лесковцу”, Домаћица, 11–12, Београд 1927, 23.

²⁴ „Са прославе педесетогодишњице и откривање споменика”, Лесковачки гласник, 5. новембар 1927.

²⁵ „Подружина женског друштва у Лесковцу”, Домаћица, 7–8, Београд 1928, 21.

²⁶ Исто, 23.

Наредних година стално се повећава број ученица, тако да и трећа учионица није могла да задовољи потребе школе. Године 1934. школа је имала 170 ученица и кренуло се са изградњом четвртог одељења, где је велику помоћ пружио народни посланик Тодор Тонић. Његовим залагањем код Министарства трговине и индустрије и код Народне скупштине школа је добила новац за изградњу. Тодор Тонић је успео да од Хигијенског завода у Скопљудобије новац за инсталацију купатила. Поред Завода новац је дало и Министарство трговине и индустрије и Градско поглаварство.

Захваљујући Управи друштва и школе, чланицама, добротворима, утемељивачима, грађанима Лесковца који су редовно посећивали забаве школе, Министарству трговине и индустрије, Народној скупштини, Хигијенском заводу у Скопљу, разним удружењима, Лесковац је до 1939. године добио прелепу, хигијенски условну зграду, са пространим и осветљеним учионицама и школским инвентаром за ученице Женске занатске школе.

Од 1919. године, када је обновљен рад школе, до 1939. године кроз Занатску школу је прошло око 2000 ученица. Женска подружина и управа школе радиле су на прибављању што више средстава за издржавање и лакше извођење наставе у школи, помагала сиромашним ученицама у куповини књига, хаљина и школских кецеља. Њихова жеља била је да се ученице оспособе за што самосталнији рад у њиховом занату, да раде чисто, лепо и уредно, али и да стекну одређено васпитање и образовање. Када школа добије посао, учитељице равномерно распоређују ученицама, тако да све добију прилику да вежбају и усавршавају се. Радиле су на припремама изложби разноврсних радова, почев од веза, хаљина и мантила. Светска економска криза 1932. године утицала је на мањи прилив новца у касу Подружине и школе, па је Управа на све могуће начине покушавала да сакупи новчана средства, нарочито у време када су биле мање уплате од чланских улога, чланова добротвора, мањих зарада ученица. Поред уобичајених матинеа ученице су шиле хаљине од „органтина са украсом "народне шаре" па се то на седнице продавало”.²⁷ Чланице су радо куповале, како би се повећао приход у каси за потребе школе.

Крају школске године, када се полагао завршни испит, присуствовали су бански изасланици јер од 1929. године, према новој државној подели на бановине, школа припада Вардарској бановини и сва администрација водила се преко Скопља. Финансирање школе је, такође, било њихово. Као и бански изасланици и изасланици Министарства трговине и индустрије били су задовољни радом школе, управом, успехом ученица из практичне наставе и из научних предмета.

Ученице су имале следеће предмете:

- цртање кројева,
- практични рад – рубље,
- практични рад – одело,
- вез,
- декоративно цртање,
- познавање робе,
- гимнастику,
- хигијену,

²⁷ „Лесковац”, Домаћица, 1, Београд 1933, 69.

- историју са земљописом,
- веронауку,
- рачун,
- српскохрватски језик,
- певање,
- познавање робе.²⁸

Редовне наставнице—стручне учитељице биле су Даринка Ничић, Јелица Станимировић, Тадијана Поповић и Софија Налетовић. Поред редовних школа има и хонорарне наставнике. Према Закону о женским занатским школама све ученице су преведене у старије разреде ако из свих предмета имају најмање довољну годишњу оцену, осим у атељеу²⁹ где су ученице полагале завршни испит. Тако је школа до Другог светског рата наставу изводила према прописаним плановима и програмима Министарства трговине и индустрије. При свакој женској занатској школи основан је фонд из чијих средстава се набављао материјал, машине, учила, књиге, модни листови, давала помоћ сиромашним ученицама за екскурзије.³⁰ Фондом је управљао Управни одбор фонда у чији су састав улазиле управитељица школе и најмање две учитељице, од које је једна била секретар, а друга благајница.

Женске занатске школе са завршним испитом имале су за струку ранг непотпуне средње школе са нижим течајним испитом.³¹ Како је писао Сергиј Димитријевић „...ткачка школа, заједно са Женском занатском школом која је први пут отпочела са радом 1894. године, представљају једине лесковачке стручне школе у 19 веку”.³²

Резултати четрдесетпетогодишњег рада Женске занатске школе је Дом, школска зграда, која и данас постоји и велики број школованих сиромашних девојчица, које су успеле у свом личном образовању упркос патријархалној структури града и поборницима традиционалних вредности.

*

По угледу на Београдско женско друштво жене лесковачких индустријалаца, трговаца, занатлија, доктора, професора, 1892. године основале су Лесковачку женску подружину. Удружиле су се како би заједнички повеле рачуна о збрињавању сиромашних девојчица, о њиховом стручном образовању и васпитању и бавиле се добротворним и хуманитарним делатностима. Основни циљ Лесковачке подружине – оснивање Женске занатске школе, остварен је 1894. године. Због недовољног броја ученица и финансијских проблема школа је престала са радом 1898. године и није радила до 1908. године. Поново је почела са радом залагањем чланица Подружине 1909. године и, осим у периоду од 1916. до

²⁸ ИАЛ, ЖСШ, кут. 8, ф1, Дневник рада 1937/38.

²⁹ Атељеа су школске радионице где се практична обука ученица допуњава и усавршава. Видети: „Закон о Женским занатским и Женским стручним учитељким школама”, Домаћица, 5–6, Београд 1934, 20.

³⁰ ИАЛ, Женска подружина Лесковац, кут. 1, ф 2, Правила школског фонда 1934.

³¹ „Закон о Женским занатским и Женским стручним учитељким школама”, Домаћица, 5–6, Београд 1934, 11.

³² С. Димитријевић, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1950, 13.

1918. године када су Бугари уништили школски инвентар, када није било стана, ни наставница, непрекидно је радила до 1960. године.

Женска занатска школа нарочито је била значајна за мање имућне породице, где су девојчице бесплатно оспособљаване за традиционална женска занимања, а поред стручног стицале и општеобразовно знање. Она је постала важан фактор за опште просвећење женске омладине, како на економском тако и на културном плану.

Из постојећих извора можемо закључити да је Женска занатска школа у свом четрдесетпетогодишњем раду, од 1894. до 1939. године, остварила основни задатак да научи девојке кројењу, шивењу и везу, изради народних националних везова и мотива, али и да очува ове занате кроз рад школе.

Извори

Архив Југославије

Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије.

Историјски архив Лесковац

Женска стручна школа са практичном обуком

Женска подружина – Лесковац.

Штампа

Лесковачки гласник (1922, 1925, 1927)

Литература

Гроздановић, Драгутин А. Просвета, школство и култура Лесковачког краја од 1944–1954. године. Лесковац 1987.

Димитријевић, Сергије. Стари Лесковац као просветни и културни центар. Лесковац 1950.

Динић, Сретен и Тодоровић, Драгутин. Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877–1927. Лесковац 1928.

„23 октобар 1927 у Лесковцу”. Домаћица, 11–12, Београд 1927. 23–31.

„Закон о Женским занатским и Женским стручним учитељским школама”. Домаћица, 5–6, Београд 1934. 10–24.

„Извештај о раду Лесковачке подружине женског друштва за I и II полугође 1894. године”. Домаћица, 4, Београд 1896. 110–120.

„Лесковачка женска подружина – за прво полугође 1909. године”. Домаћица, 1, Београд 1910. 22–25.

„Лесковачка женска подружина за 1923. годину”. Домаћица, 9–10, Београд 1925. 2–6.

„Лесковац”. Домаћица, 1, Београд 1933. 68–71.

Миловановић, Јасмина. Краљица Марија Карађорђевић и Женско друштво 1922–1945, У: Зборник радова Карађорђе и његово наслеђе у српској историји. Велика Плана-Старо Село-Београд 2017. 227–242.

Миљковић, Александар. Оснивање и рад пододбора друштва „Књегиње Љубице” у лесковачком крају 1901–1903. Пешчаник, 19, Ниш 2020. 123–131.

„Подружина у Лесковцу – Извештај Управе на главном скупу 28. августа 1926. године”.

Домаћица, 1–4, Београд 1927. 20–22.

„Подружина женског друштва у Лесковцу”. Домаћица, 7–8, Београд 1928. 19–23.

„Правила Београдског женског друштва и његових подружина”. Домаћица, 3–4, Београд 1909. 22–29.

„Правила Раденичке школе Београдског женског друштва и његових подружина”. Домаћица, 2, Београд 1898. 52–60.

Ракић, Хранислав и Стојковић, Живан. Три ослобођења Лесковца. Лесковац 1995.